

Izabela Zimoch-Piaskowska

Efektywność nauczania w liceach ogólnokształcących w Częstochowie w latach 1948–1961

Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Pedagogika 22, 491-517

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Izabela ZIMOCH-PIASKOWSKA

Efektywność nauczania w liceach ogólnokształcących w Częstochowie w latach 1948–1961

Przemiany społeczno-gospodarcze zainicjowane w 1948 r. wymagały nie tylko zmiany stylu pracy szkoły, podjęto również szeroko zakrojone działania zmierzające do poprawy wyników nauczania. Miarą dobrej pracy szkoły stał się spadek ocen niedostatecznych wyrażony w poprawie wskaźników statystycznych¹. Hasło walki o poprawę wyników nauczania stało się wkrótce nieodłącznym elementem kolejnych instrukcji o organizacji roku szkolnego. Oczekiwania władz oświatowych przerastały możliwości szkół. Nieustannie pojawiały się bowiem informacje o niskich wynikach nauczania, zaległościach w realizacji materiału, czy słabym poziomie odpowiedzi uczniów².

W normalnych warunkach społeczno-politycznych poziom nauczania w liceach ogólnokształcących najlepiej weryfikują wyniki egzaminów maturalnych. Jednak działania zmierzające w kierunku upolitycznienia matury rozpoczęte w 1947 r.³ zmieniły jej charakter. Zadaniem egzaminu dojrzałości stało się nie tylko stwierdzenie poziomu przygotowania naukowego zdającego, ale poziomu wychowania społeczno-państwowego. W oparciu o zdobyte wiadomości, zwłaszcza z nauki o Polsce i świecie współczesnym, języka polskiego, historii, geografii i nauk biologiczno-chemicznych, abiturient musiał wykazać się opanowaniem wiedzy prawno-ustrojowej, rozumieniem Polski współczesnej na tle świata, znajomością postępowych tradycji w dziejach walki o demokrację i kulturę⁴. Przyjmowano założenie, że uświadomienie ludziom pewnych treści ideologicznych ukierunkuje ich

¹ B. Potyrała, *Oświata w Polsce w latach 1949–1956*, Wrocław 1992, s. 8.

² A. Murzyn, *Filozofia edukacji u schyłku XX wieku*, Kraków 1999, s. 44.

³ Dz. Urz. MO 1947, Nr 3, poz. 79, Komunikat w sprawie egzaminu ukończenia gimnazjum ogólnokształcącego i egzaminu dojrzałości w roku szkolnym 1946/47.

⁴ Tamże; Archiwum Państwowe w Kielcach (dalej: APK), Wojewódzka Rada Narodowa (dalej: WRN), sygn. 763, Instrukcja MO w sprawie egzaminu dojrzałości. 13 maja 1947 r., b. pag.

postępowanie w zaplanowanym przez władze zakresie⁵. Egzamin maturalny miał pełnić rolę mechanizmu selekcji podporządkowanej władzy inteligencji. W skład komisji egzaminacyjnej powołano tzw. czynnik społeczny⁶. Delegatom społecznym przysługiwało prawo weta od decyzji komisji egzaminacyjnej. Do ich zadań należało zbadanie stopnia przygotowania kandydata pod względem „wiedzy społeczno-państwowej”⁷. Choć egzaminy maturalne w 1948 r. nadal przeprowadzono według regulaminu z dnia 2 lipca 1938 r.⁸, został on uzupełniony o zarządzenie z dnia 30 stycznia 1948 r.⁹, co praktycznie czyniło naukę o Polsce i świecie współczesnym przedmiotem decydującym o zdaniu egzaminu. Uzyskanie świadectwa maturalnego wiązało się nie tylko z wykazaniem odpowiedniego poziomu wiadomości, ale przynajmniej w takim samym stopniu właściwego światopoglądu. W ocenie wyników ówczesnego egzaminu maturalnego stwierdzono: „poziom wiedzy objętej programem, jak też znajomość dzisiejszej rzeczywistości i zrozumienie dążenia Polski Ludowej do socjalizmu przez młodzież – odpowiadają wymaganiom Władz Szkolnych”¹⁰. Zanotowano dostateczny lub dobry poziom przygotowania ogólnego, jak również: „opanowania zagadnień życia współczesnego, postępowych tradycji o postęp i socjalizm i zrozumienie reform społeczno-gospodarczych”¹¹. Ważne było także, że: „Wyniki pracy wychowawczej w duchu obecnej rzeczywistości są wyraźnie widoczne”¹². W województwie kieleckim, do którego administracyjnie włączona była wówczas Częstochowa, świadectwa dojrzałości w liceach państwowych otrzymało 92,4% abiturientów, w prywatnych 89%¹³. W sprawozdaniach delegatów dowodzono, że młodzież pod względem „ideowym jak i naukowym” była dobrze przygotowana¹⁴. O upolitycznieniu matury świadczyły prowadzone w niektórych liceach dodatkowe lekcje z przedmiotów o charakterze światopoglądowym¹⁵. Zwykle młodzież uzyskiwała dobre wyniki z tych przedmiotów na egzaminie maturalnym¹⁶.

⁵ B. Potyrała, dz. cyt., s. 4.

⁶ Dz. Urz. MO 1947, dz. cyt.

⁷ Tamże; APK, WRN, sygn. 763, dz. cyt.

⁸ Dz. Urz. MWR i OP, 1938 r., Nr 8, poz. 227.

⁹ Dz. Urz. MO 1948, Nr 1, poz. 3, Zarządzenie Ministra Oświaty z 30.I.1948 r. w sprawie uzupełnienia regulaminu egzaminu dojrzałości w liceum ogólnokształcącym.

¹⁰ Archiwum Akt Nowych w Warszawie (dalej: AAN), Zespół: Ministerstwo Oświaty (dalej: MO), sygn. 1589, Kuratorium Okręgu Szkolnego w Kielcach. Sprawozdanie z egzaminów w r. szk. 1948/49 termin letni, k. 202.

¹¹ Tamże, k. 202.

¹² Tamże.

¹³ Tamże, k. 201.

¹⁴ Tamże.

¹⁵ Archiwum Państwowe w Katowicach (dalej: AP Kat.), Zespół: Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Katowicach (dalej: PWRN), sygn. 224/1134, Ogólnokształcąca Szkoła stopnia Podstawowego i Licealnego TPD w Częstochowie. Sprawozdanie z wykonania planu dydaktyczno-wychowawczego za rok 1952/53, k. 40.

¹⁶ Tamże; AP Kat., PWRN, sygn. 224/1135, I Liceum Ogólnokształcące im. J. Słowackiego w Częstochowie. Ocena wyników nauczania i wychowania za rok szkolny 1952/53, k. 18.

Kwestia poprawy wyników nauczania stała się szczególnie istotna z chwilą przystąpienia Polski do realizacji planu 6-letniego, co zaznaczono w instrukcji Ministerstwa Oświaty z kwietnia 1950 r., która nadrzędnym celem szkoły uczyniła „wychowanie młodzieży na świadomych i dzielnych budowniczych socjalizmu”¹⁷. Nie dziwi fakt, że poprawa wyników nauczania i wychowania stała się naczelnym hasłem roku szkolnego 1950/51, skoro kuratorzy okręgów szkolnych informowali o niezadowolającym poziomie pracy szkół, werbalizmie i braku umiejętności posługiwania się wiedzą w praktyce. Dążenie do podniesienia poziomu wiedzy uczniów i zmniejszenia liczby uczniów drugorocznych stało się konieczne¹⁸. W związku z niskimi wynikami nauczania Egzekutywa KM PZPR zobowiązała Wydział Oświaty PMRN i Wydział Propagandy do częstych kontroli szkół, zalecając, aby nie pominąć żadnej szkoły¹⁹.

Chociaż deklarowano, że w roku szkolnym 1949/50 licea o tradycjach przedwojennych, jak LO im. H. Sienkiewicza czy LO im. R. Traugutta osiągały dobre wyniki nauczania²⁰, niebawem wizytacja kuratorska przeprowadzona w styczniu 1951 r. w LO im. R. Traugutta wykazała niskie wyniki klasyfikacji z I okresu. Na ogólną liczbę 452 sklasyfikowanych, tylko 29,6% uczniów otrzymało oceny dostateczne lub wyższe. Ogólna liczba uczniów z niedostatecznymi wynikami w nauce wyniosła 70,4%. Uczniowie z trzema i więcej ocenami niedostatecznymi stanowili ponad 38%²¹. W kolejnym roku promocję otrzymało 88,6% uczniów²². Zestawienie wyników klasyfikacji wykazało, że w I okresie postępy dostateczne i lepsze osiągnęło 81,4% uczniów, w II okresie 88%²³. W tym samym roku w LO im. H. Sienkiewicza wyniki nauczania oceniane były jako dobre, w czym upatrywano zasługi nie tylko nauczycieli, ale i ZMP²⁴. Kla-

¹⁷ Dz. Urz. MO 1950, Nr 6, Instrukcja z dnia 24.IV.1950 r. w sprawie organizacji roku szkolnego 1950/51 w szkołach średnich ogólnokształcących.

¹⁸ B. Potyrała, dz. cyt., s. 55–57.

¹⁹ Archiwum Państwowe w Częstochowie (dalej: AP Cz), Zespół: Komitet Miejski Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej (dalej: KM PZPR), sygn. 47, Protokół z posiedzenia Egzekutywy Komitetu Miejskiego PZPR w Częstochowie z dnia 28 sierpnia 1950 r., Uchwała Komitetu Miejskiego PZPR w Częstochowie o pracy POP w szkolnictwie, k. 169.

²⁰ Tamże, Analiza szkolnictwa na terenie miasta Częstochowy, k. 154 i 161.

²¹ AP Kat., PWRN, KOS, sygn. 224/486, Sprawozdanie z przeprowadzonej wizytacji Szkoły Ogólnokształcącej Męskiej stopnia licealnego im. R. Traugutta w Częstochowie w dniach 23, 24, 25, 26 i 27 stycznia 1951 r., k. 249.

²² Tamże, sygn. 224/1136, Projekt Organizacji Szkoły Ogólnokształcącej stopnia licealnego. Państwowa Szkoła Ogólnokształcąca st. lic. im. Romualda Traugutta na rok szkolny 1952/53, k. 2.

²³ Tamże, sygn. 224/550, Protokół kontroli przeprowadzonej w Szkole Ogólnokształcącej Męskiej stopnia licealnego w Częstochowie przy ul. Jasnogórskiej L. 17 w dniach od 21.II. do 23.II i od 26.II do 1.III.1952 r. przez inspektora kontroli Oddziału Nadzoru i Inspekcji Wydziału Oświaty – Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Katowicach ob. Bobera Kazimierza, k. 28.

²⁴ Tamże, Sprawozdanie z kontroli 11-letniej szkoły ogólnokształcącej stop. podstawowego i licealnego im. H. Sienkiewicza w Częstochowie przeprowadzonej w dniach 27, 28 i 29 lutego

syfikacja za I półrocze obejmowała 11% uczniów z ocenami niedostatecznymi²⁵. W LO im. J. Słowackiego w pierwszym półroczu nie klasyfikowano 1,5% uczniów, bez ocen niedostatecznych było przeciętnie 44,4% uczniów²⁶. Niekorzystnie przedstawiały się wyniki nauczania w liceach TPD. W jednym z nich, w roku szkolnym 1950/51, półroczne wyniki nauczania wyrażone w ocenach uznano za katastrofalne, w klasie VIII uczniów z ocenami niedostatecznymi było 65,9%, w IX – 60,7%²⁷. W kolejnym roku w liceum TPD uzyskano 73% promocji²⁸. W roku 1952/53 w liceum TPD przy ulicy Kopernika w klasach VIII promovano bez poprawek 75% uczniów, w klasach IX 79,2% i w klasach X tylko 55,4%²⁹. Słabo w liceach TPD wypadały wyniki nauczania matematyki³⁰. Jeden z nauczycieli tak oto skomentował poziom klasy X: „Klasa winna uczyć się matematyki z klas niższych pod nadzorem, przez całe wakacje, gdyż żaden uczeń nie będzie umiał przy maturze rozwiązać najprostszego zadania”³¹. Sytuacja w pozostałych liceach również nie przedstawiała się dobrze³². Nie mniej słabo wypadał język rosyjski³³, uczniowie prezentowali dość niski poziom znajomości słownictwa i gramatyki,³⁴ a słabe przygotowanie uczniów klas VIII wymuszało na nauczyciela poświęcenie pierwszego półrocza na wyrównanie poziomu³⁵. Sytuacja nie była jednakowa we wszystkich w szkołach, w LO im. J. Słowackiego w klasach VIII i IX osiągnięto lepsze wyniki niż w klasach starszych, a poziom nauczania przedmiotu oceniano jako dobry³⁶. W niektórych szkołach występo-

oraz 1, 3, 4, 5, 6 i 7 marca 1952 r. przez inspektora kontroli Oddziału Nadzoru i Inspekcji Wydziału Oświaty Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Katowicach ob. Buckiego Władysława, k. 37.

²⁵ Tamże, Protokół z kontroli 11-letniej szkoły ogólnokształcącej stop. podst. i liceal. im. H. Sienkiewicza w Częstochowie, przy ul. Głównej Nr. 56 przeprowadzonej w dniach 27, 28, 29 lutego, 1, 4, 5, 6 i 7 marca 1952 r. przez inspektora kontroli Oddziału nadzoru i Inspekcji Wydziału Oświaty – Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Katowicach, k. 41.

²⁶ Tamże, Protokół z kontroli Szkoły Ogólnokształcącej stopnia licealnego żeńskiej im. J. Słowackiego w Częstochowie, przeprowadzonej w dniach 29 lutego, 1, 4, 5, 6, 7 i 8 marca 1952 r. przez inspektora kontroli Prez. W. R. N. Wydział Oświaty w Katowicach Ob. Walkowiaka Seweryna, k. 14.

²⁷ AP Cz, KM PZPR, sygn. 51, Protokół Nr 20/51 z posiedzenia Egzekutywy Komitetu Miejskiego PZPR w Częstochowie z dnia 20.IV.1951 r., Analiza pracy Szkoły TPD na Egzekutywę Komitetu Miejskiego PZPR w Częstochowie, k. 61-62.

²⁸ AP Kat., PWRN, sygn. 224/33, Sprawozdanie roczne Szkoły T.P.D. w Częstochowie. Rok szkolny 1951/52, k. 183.

²⁹ Tamże, sygn. 224/1134, dz. cyt., k. 77a.

³⁰ Tamże, k. 34 i 77a.

³¹ AP Kat., PWRN, sygn. 224/33, dz. cyt., k. 197.

³² Tamże, sygn. 224/1135, dz. cyt., k. 18.

³³ Tamże, sygn. 224/1134, dz. cyt., k. 77a.

³⁴ Tamże, sygn. 224/33, dz. cyt., k. 192, 194, 196.

³⁵ Tamże, sygn. 224/1134, dz. cyt., k. 25 i 32.

³⁶ Tamże, sygn. 224/1135, dz. cyt., k. 18.

wały także trudności z językiem polskim, fizyką i geografią³⁷, w innych zaś poziom opanowania tych przedmiotów oceniano jako zadowalający³⁸.

Sprawdzeniu, ale i podniesieniu wyników nauczania miały służyć egzaminy promocyjne, w rzeczywistości stanowiły one raczej kolejne sito selekcyjne. Jakie efekty przynosiły, można się przekonać na przykładzie jednej ze szkół. W roku szkolnym 1952/53 w LO im. J. Słowackiego na ogólną liczbę 409 uczniów w klasach VIII – X do egzaminów promocyjnych dopuszczono z języka polskiego 331 uczennic (81%), z czego 316 zdało egzamin (96%), z matematyki 312 uczennic (77,2%) – zdało egzamin 298 (96%), z fizyki 117 uczennic (89%) – zdało 111 uczennic (94,5%), z geografii 114 uczennic – zdało 110 (96%) oraz z chemii 103 uczennice (71%), z czego zdało egzamin 98 (95%). Znaczny odsetek młodzieży nie został w ogóle dopuszczony do egzaminów. Wprawdzie wyniki samych egzaminów promocyjnych oceniono jako zadowalające – odpad podczas egzaminów wynosił 4–5%, jednak w wyniku ostatecznej klasyfikacji promowano 227 uczennic, co stanowiło 56%. Liczba niepromowanych wyniosła 69 uczennic, co stanowiło 16,9%. Poprawki objęły 27,6% uczennic szkoły³⁹. Winą za taki stan obarczano zarówno uczennice, jak i szkołę. Wśród uchybień mających negatywny wpływ na wyniki nauczania wymieniano: zbyt liczne klasy utrudniające częste odpytywanie uczniów, niezapewnianie regularnego toku lekcji podczas urlopów nauczycieli⁴⁰. W innym liceum winę zrzucano na niewystarczającą walkę o wyniki nauczania, brak ich głębszej analizy i wyjaśnienia przyczyn, czy wreszcie formalne podejście do oceniania⁴¹. Przyczyny niedociągnięć bywały jednak bardziej prozaiczne i często wynikały z braku pracowni, kompletów do ćwiczeń i zastępowania ich demonstracjami⁴².

W odpowiedzi na niskie efekty pracy szkół szafowano hasłem walki o wyniki nauczania, które często pozostawało jedynie pustym sloganem. W zaleceniach powizytacyjnych i wnioskach z pracy szkół pojawiały się liczne wskazówki mające stanowić receptę na poprawę wyników, jak: wykorzystywanie jawności ocen, praca organizacji młodzieżowych i komitetu rodzicielskiego⁴³, mniej liczne klasy liczące od 30 do 35 uczniów, otoczenie młodzieży indywidualną opieką, podawanie nauczycielom planu organizacji szkoły przed wakacjami w celu umożliwienia przygotowania się do nauczania przedmiotu, wysyłanie nauczycie-

³⁷ Tamże, sygn. 224/1134, dz. cyt., k. 77a.

³⁸ Tamże, k. 34; AP Kat., PWRN, sygn. 224/1135, dz. cyt., k. 17–18; tamże, sygn. 224/1134, dz. cyt., k. 27.

³⁹ AP Kat., PWRN, sygn. 224/1135, dz. cyt., k. 20–21.

⁴⁰ Tamże.

⁴¹ AP Cz, KM PZPR, sygn. 51, Protokół Nr 20/51 z posiedzenia Egzekutywy Komitetu Miejskiego PZPR w Częstochowie z dnia 20.IV.1951 r., Analiza pracy Szkoły TPD na Egzekutywę Komitetu Miejskiego PZPR w Częstochowie, k. 61–62.

⁴² AP Kat., PWRN, sygn. 224/1135, dz. cyt., k. 18.

⁴³ Tamże, sygn. 224/30, Zalecenia powizytacyjne dla Ogólnokształcącej Szkoły TPD stopnia podstawowego i licealnego TPD w Częstochowie, k. 32.

li na kursy wakacyjne celem uzupełniania kwalifikacji, czy wzmocnienie dyscypliny pracy⁴⁴. Szkoły informowały o sposobach pracy nad poprawą wyników nauczania, które przynosiły różne rezultaty. W liceum TPD rada pedagogiczna stosowała tylko niezorganizowane formy walki o wyniki nauczania. Zorganizowano trójki nauczycielskie, które uczęszczały na lekcje i przeprowadzały rozmowy z uczniami słabymi oraz odwiedzały ich w domu. Akcja przyniosła jednak sporadyczne wyniki i została zaniedbana po feriach zimowych⁴⁵. W ramach walki o wyniki nauczania organizowano narady wytwórcze, podejmowano zobowiązania w związku z rocznicami i świętami. W liceum TPD odbywały się okresowe i miesięczne klasowe narady wytwórcze, na których „młodzież przez samokrytykę zdawała sobie sprawę z błędów i składała zobowiązania w sprawie polepszenia wyników nauczania”⁴⁶. W wyniku tych zabiegów w drugim okresie wyniki nauczania miały podnieść się o 10%, a w trzecim o 11,5%⁴⁷. W liceum TPD na Rakowie w naradach produkcyjnych o lepsze wyniki nauczania uczestniczyło ZMP, Komitet Rodzicielski, POP i ZOZ⁴⁸. Stosowano także bardziej rzeczowe formy pracy nad podniesieniem wyników, jak zajęcia pozalekcyjne z matematyki⁴⁹, ćwiczenia praktyczne z fizyki w MDK⁵⁰, bezpośrednia pomoc nauczycieli, samopomoc koleżeńska czy dzienniczki ucznia⁵¹.

Wysiłki te nie były jednak wystarczająco skuteczne, skoro w 1953 r. znaczny odsetek młodzieży w liceach ogólnokształcących odpadł przy pisemnych egzaminach maturalnych. Dla sprawozdawcy ważniejsza jednak od podania konkretnych wyników była informacja, że w grupie, która nie zdała egzaminu, znalazła się młodzież pochodzenia robotniczego i dzieci tzw. „towarzyszy partyjnych”. Przyczyny tej sytuacji upatrywano w braku lub niedostatecznej współpracy członków partii z dyrekcją szkoły, jak i w bierności samego KM PZPR⁵². Taki stan rzeczy musiał wzbudzić niezadowolenie partii, z której miała się wywodzić nowa inteligencja. Sam egzamin maturalny miał rangę polityczną. W każdej komisji egzaminacyjnej zasiadał przedstawiciel tzw. czynnika społecznego, typowany przez Prezydium MRN w uzgodnieniu z KM PZPR. W 1953 r. podczas odprawy przedstawicieli zwrócono uwagę na klasowy przebieg egzaminów

⁴⁴ Tamże, sygn. 224/1135, dz. cyt., k. 20-21.

⁴⁵ AP Cz, KM PZPR, sygn. 51, dz. cyt., k. 61.

⁴⁶ AP Kat., PWRN, sygn. 224/33, dz. cyt., k. 199.

⁴⁷ Tamże.

⁴⁸ Tamże, sygn. 224/30, k. 37.

⁴⁹ Tamże, sygn. 224/1134, dz. cyt., k. 39.

⁵⁰ Tamże.

⁵¹ AP Kat., PWRN, KOS, sygn. 224/550, Protokół z kontroli 11-letniej szkoły ogólnokształcącej stop. podst. i liceal. im. H. Sienkiewicza w Częstochowie, przy ul. Głównej Nr. 56 przeprowadzonej w dniach 27, 28, 29 lutego, 1, 4, 5, 6 i 7 marca 1952 r. przez inspektora kontroli Oddziału nadzoru i Inspekcji Wydziału Oświaty – Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Katowicach, k. 41.

⁵² AP Cz, KM PZPR, sygn. 63, Protokół Nr 22/53 z posiedzenia Egzekutywy Komitetu Miejskiego PZPR w Częstochowie z dnia 5 czerwca 1953 r., k. 132.

i ich właściwy poziom. Egzaminowali wizytowali ponadto przedstawiciele KM i KW PZPR. Komisje składały się z nauczycieli poszczególnych szkół, jednak były wyjątki, jak LO im. H. Sienkiewicza ze względu na niski poziom upolitycznienia młodzieży, czy prywatne LO Zgromadzenia SS. z Nazaretu⁵³.

Zdanie egzaminu maturalnego nie stanowiło jeszcze gwarancji dostania się na studia wyższe. W związku z naborem młodzieży na studia wyższe powoływano szkolne komisje rekrutacyjne, których zadaniem było przedstawienie wszechstronnej oceny kandydatów oraz współpraca z dyrekcjami szkół w oddziaływaniu na młodzież w celu świadomego wyboru kierunku studiów⁵⁴. W jej skład wchodził: dyrektor jako przewodniczący, przedstawiciel ZOZ, komitetu rodzicielskiego i ZM ZMP⁵⁵. Przez cały rok trwała w liceach praca informacyjno-uświadamiająca wśród młodzieży. Zadanie to spełniali wychowawcy klasowi, Szkolne Komisje Rekrutacyjne, ZMP, włączała się Szkoła Inżynierska i WSE. Młodzież szkół wyższych odwiedzała wszystkie szkoły średnie na terenie miasta, odbywały się spotkania w MDK. O wyborze zawodu mówiono na zebraniach komitetów rodzicielskich⁵⁶. Pod kontrolą Pełnomocnika Wojewódzkiego do Spraw Rekrutacji i przedstawicieli KM PZPR działała Miejska Komisja Rekrutacyjna, w skład której wchodził również Przewodniczący ZM ZMP⁵⁷. Komisja analizowała materiały nadsyłane przez szkolne komisje rekrutacyjne, opiniowała kandydatów i przekazywała ich teczkę na poszczególne uczelnie⁵⁸.

Ku strapieniu partii popularnym kierunkiem studiów wybieranych przez młodzież była medycyna, co było sprzeczne z potrzebami gospodarki państwowej w zakresie kadr. Narzekano na zbyt małą liczbę kandydatów na takie kierunki, jak: agronomia, melioracja rolna, hutnictwo, górnictwo. Dla przykładu w 1953 r. w LO im. J. Słowackiego na 109 kandydatów na AGH zgłosiło się 6 osób (5,5%), na Akademię Medyczną 23 (21,1%). Z LO im. R. Traugutta na 73 kandydatów na AGH zgłosiły się zaledwie 2 osoby (2,7%)⁵⁹. Podobna sytuacja wystąpiła w kolejnym roku. Priorytet w dostępie na studia wyższe miała mieć młodzież pochodzenia robotniczego i chłopskiego, o odpowiednim światopoglądzie. W 1953 r. KM PZPR zobowiązał MKR, aby przy typowaniu kandyda-

⁵³ Tamże, Załącznik. Sprawozdanie z przebiegu egzaminów maturalnych w szkolnictwie średnim, k. 140.

⁵⁴ Tamże, sygn. 69, Protokół Nr 18/54 r. z posiedzenia Egzekutywy Komitetu Miejskiego PZPR w Częstochowie z dnia 7 maja 1954 r., k. 136.

⁵⁵ Tamże, Sprawozdanie dotyczące naboru młodzieży do szkół wyższych na rok 1954/55. przez Miejską Komisję Rekrutacyjną w Częstochowie, k. 145.

⁵⁶ Tamże.

⁵⁷ Tamże, sygn. 63, Protokół Nr 18/53 z posiedzenia Egzekutywy Komitetu Miejskiego PZPR w Częstochowie z dnia 8 maja 1953 r., Sprawozdanie z akcji rekrutacyjnej na Wyższe Uczelnie w mieście Częstochowie, k. 20.

⁵⁸ Tamże, Protokół Nr 18/54 r., k. 136.

⁵⁹ Tamże, Protokół Nr 22/53 z posiedzenia Egzekutywy Komitetu Miejskiego PZPR w Częstochowie z dnia 5 czerwca 1953 r., k. 135 i 144.

tów na Akademię Medyczną zwróciła uwagę na młodzież pochodzenia robotniczego, najzdolniejszą, na aktywistów społecznych oraz stosunek ich rodziców do władzy ludowej⁶⁰. W kolejnym roku sekretarz KM PZPR polecił komisji: „Uważać, by nie przecisły się niepożądane elementy. Na uczelnie w pierwszym rządzie należy wysyłać przede wszystkim synów robotników i chłopów”⁶¹. W innym dokumencie tak określono zadanie komisji miejskiej: „zapewnienie takiego składu klasowego i oblicza moralno-politycznego młodzieży szkół wyższych, aby mogły one najsukcesyjniej spełniać swe zadania kształcenia i wychowania kadr inteligencji ludowej”⁶².

Tabela 1. Wybory edukacyjne absolwentów liceów ogólnokształcących w Częstochowie w 1954 r.

Lp.	Rodzaj uczelni wyższej	Nazwa szkoły						Ogółem:
		II LO TPD	IV LO im. H. Sienkiewicza	III LO im. J. Słowackiego	I LO TPD	V LO im. R. Traugutta	LO SS. z Nazaretu	
1.	WSE	—	—	9	1	3	—	13 (4,66%)
2.	WS Inżynierska	20	17	15	1	17	3	73 (26,74%)
3.	Politechnika	3	16	14	7	31	4	75 (26,88%)
4.	Uniwersytet	5	6	13	3	6	9	42 (15,05%)
5.	WSP	—	1	—	—	4	1	6 (2,15%)
6.	WS Rolnicza	3	1	11	1	3	—	19 (6,81%)
7.	Medycyna	5	10	20	1	7	7	50 (17,92%)
8.	Wychowanie Fizyczne	—	—	—	1	—	—	1 (0,36%)
9.	Ilość zgłoszeń ogółem:	36	51	82	15	71	24	279 (100%)

Źródło: AP Cz, KM PZPR, sygn. 69, Sprawozdanie dotyczące naboru młodzieży do szkół wyższych na rok 1954/55. przez Miejską Komisję Rekrutacyjną w Częstochowie, k. 149.

W 1954 r. w średnich szkołach ogólnokształcących w Częstochowie po pierwszym okresie nauki klasyfikowano 93,3% młodzieży⁶³. Wyniki nauczania

⁶⁰ Tamże, k. 135.

⁶¹ Tamże, sygn. 69, Protokół Nr 18/54 r. ..., k. 136.

⁶² Tamże, Sprawozdanie dotyczące naboru młodzieży do szkół wyższych na rok 1954/55. ..., k. 145.

⁶³ Wynik podany dla liceów ogólnokształcących łącznie z Liceum Pedagogicznym i Liceum Wychowawczyń Przedszkoli.

były na ogół słabe, tylko 51% młodzieży posiadało wszystkie oceny pozytywne. Około 30% ogółu uczniów otrzymało jedną lub dwie oceny niedostateczne, a $\frac{1}{5}$ wykazywała od trzech aż do dziewięciu ocen niedostatecznych. Najlepsze wyniki spośród liceów ogólnokształcących wykazało Liceum TPD nr 1 z 62% ocen pozytywnych. Gorzej kształtowała się sytuacja w LO im. Słowackiego i LO im. R. Traugutta, gdzie oceny pozytywne otrzymało 47% uczniów. Na kolejnym miejscu plasowało się LO TPD nr 2, gdzie 41% uczniów otrzymało wyniki pozytywne, a na ostatnim LO im. H. Sienkiewicza z 34,5% pozytywnych wyników. W II półroczu wyniki nauczania poprawiły się, w LO TPD nr 1 podniosły się o 20%⁶⁴. Duża rozpiętość w wynikach nauczania zarysowała się w III LO im. J. Słowackiego, lepiej wypadły klasy, gdzie w wyniki nauczania angażował się wychowawca, podczas gdy klasa VIII i X osiągnęły 60% wyników pozytywnych, klasa IX tylko 25%. W IV LO im. H. Sienkiewicza najlepsza była klasa XI, po niej klasa VIII. Ogólnie najlepsze wyniki osiągnęli uczniowie w klasach IX. W klasach VIII największe kłopoty występowały w opanowaniu przedmiotów ścisłych, jak matematyka, fizyka, chemia, geografia i język rosyjski. W klasach IX najtrudniej młodzież przyswajała języki nowożytne, matematykę, fizykę i chemię. We wszystkich szkołach osiągnięto słabe wyniki z historii i języków obcych, a w LO im. H. Sienkiewicza dodatkowo z nauki o konstytucji, w LO im. J. Słowackiego z języka niemieckiego, w TPD nr 1 z języka polskiego i rosyjskiego oraz niemieckiego, a w TPD nr 2 z fizyki, języka angielskiego i francuskiego⁶⁵. W listopadzie 1954 r. w Prywatnym Żeńskim Liceum Zgromadzenia Sióstr Najświętszej Rodziny z Nazaretu dobry poziom prezentował język polski i matematyka, widoczny był regres w poziomie języka rosyjskiego i nauki o konstytucji⁶⁶.

Osiągane przez licea ogólnokształcące wyniki nauczania były przedmiotem analiz lokalnych władz oświatowych i partyjnych. Wprawdzie jedne i drugie zdawały sobie sprawę, że do słabych wyników w nauce przyczyniały się przeładowane programy nauczania⁶⁷, jednak winy upatrywano również w innych czynnikach. Pierwszym byli nauczyciele, którzy zdaniem Komisji Oświaty i Kultury wkładali za mało wysiłku w szkolenie zawodowe i ideologiczne, przez co

⁶⁴ Kontrola przeprowadzona w SP i LO TPD nr 1 w maju 1954 r. wykazała, że osiągnięto 78% pozytywnych ocen na stopniu licealnym. Zob.: AP Cz, PMRN, sygn. 4/294, Protokół z przeprowadzonej kontroli w 1-szej SP i LO TPD Narutowicza 29 przez członków KO i K przy MRN w Częstochowie w osobach ob. ob. Mońska Adela i Borkowski Henryk w dniu 20.V.1954 r., k. 174.

⁶⁵ AP Cz, PMRN, sygn. 4/294, Protokół z przeprowadzonej kontroli wyników nauczania w LO w Częstochowie za I półrocze 1954 r. przez członków KO i K ob. Z. Schmidta, J. Puczyńską w dniu 4 czerwca 1954 r., k. 189 i n.

⁶⁶ AP Kat., PWRN, KOS, sygn. 224/490, Protokół z sesji powizytacyjnej dnia 27 listopada 1954 r., k. 88.

⁶⁷ AP Cz, PMRN, sygn. 4/294, Protokół z przeprowadzonej kontroli wyników nauczania w LO w Częstochowie za I półrocze 1954 r., k. 189 i n.; AP Kat., PWRN, KOS, sygn. 224/473, Ogólna ocena sytuacji w szkolnictwie licealnym w roku szkolnym 1954/55, k. 55–56.

nie mogli doskonalić pracy. Donoszono, że niektórzy z nich stosowali metody zastraszania młodzieży wielką ilością ocen niedostatecznych, co nie odnosiło żadnego skutku⁶⁸. Również kuratorium uznało, że walka o wyniki nauczania była traktowana przez nauczycieli jednostronnie jako walka o dobre przygotowanie się ucznia do odpowiedzi⁶⁹. Krytykowała przerzucanie odpowiedzialności za złe wyniki wyłącznie na młodzież i utożsamianie wyższych wymagań z zadawaniem większej ilości pracy oraz stawianiem większej ilości ocen niedostatecznych⁷⁰. Zdawano sobie sprawę, że do złych wyników przyczyniała się także niewłaściwa organizacja pracy społecznej w szkole. Zauważano skutki zbyt częstego odrywania młodzieży od zajęć lekcyjnych na rzecz różnych akcji, postulując ograniczenie jej udziału w imprezach, które organizowano kosztem lekcji. W pracy szkolnej nie spełniała swojego zadania również ZMP, która nie mobilizowała uczniów do walki o lepsze wyniki w nauce⁷¹. Wyrażano zaniepokojenie, że młodzież liceów ogólnokształcących nie nadążała w nauce, przez co opóźniała oddanie kadr dla szkół wyższych i produkcji⁷².

Kolejnym z powodów słabych wyników było niedostateczne przygotowanie młodzieży do nauki w liceum ogólnokształcącym. W klasach od V do VII szkół podstawowych brakowało nauczycieli specjalistów do przedmiotów ścisłych, jak matematyka, fizyka, chemia, geografia i język rosyjski, wskutek czego uczniowie wykazywali poważne braki i doświadczali trudności w odrobieniu luk. Część uczniów liceów ogólnokształcących dojeżdżała do szkoły pociągami, co przyczyniało się do trudnych warunków do nauki i zmęczenia na lekcjach. Przyczyny słabych wyników upatrywano również w braku opieki ze strony rodziców, co dotyczyło 20% uczniów. Obliczono, że w każdym liceum 15–20% uczniów wprowadzało zamęt brakiem dyscypliny. Rodzice tych uczniów mieli nie wykazywać troski o ich postępy w nauce, mieli zły stosunek i nie współpracowali ze szkołą⁷³.

Wizytacje przeprowadzane przez kuratorium wskazywały na pamięciowe opanowywanie materiału przez uczniów, brak samodzielności myślenia i umiejętności wyciągania wniosków⁷⁴. Sposobem podniesienia poziomu nauczania

⁶⁸ AP Cz, PMRN, sygn. 4/294, Protokół z przeprowadzonej kontroli wyników nauczania w LO w Częstochowie za I półrocze 1954 r. przez członków KO i K ob. Z. Schmidta, J. Puczyńską w dniu 4 czerwca 1954 r., k. 189 i n.

⁶⁹ AP Kat., PWRN, KOS, sygn. 224/473, dz. cyt., k. 55.

⁷⁰ Tamże, k. 55–56.

⁷¹ AP Cz, PMRN, sygn. 4/294, Protokół z przeprowadzonej kontroli wyników nauczania w LO w Częstochowie za I półrocze 1954 r. przez członków KO i K ob. Z. Schmidta, J. Puczyńską w dniu 4 czerwca 1954 r., k. 189 i n.; AP Kat., PWRN, KOS, sygn. 224/473, dz. cyt., k. 55–56.

⁷² AP Cz, PMRN, sygn. 4/294, Protokół z przeprowadzonej kontroli wyników nauczania w LO w Częstochowie za I półrocze 1954 r. przez członków KO i K ob. Z. Schmidta, J. Puczyńską w dniu 4 czerwca 1954 r., k. 189 i n.

⁷³ Tamże, k. 189 i n.

⁷⁴ AP Kat., PWRN, KOS, sygn. 224/490, Sprawozdanie z przeprowadzonej wizytacji V Liceum Ogólnokształcącego im. R. Traugutta w Częstochowie w dniach 5, 6, i 7 października 1954 r. przez wizytatora szkół ob. Adama Romanowskiego, k. 69.

miało być ulepszanie metod pracy z uczniem, wykorzystanie pomocy naukowych, czy dokładniejsze przygotowanie ucznia do pracy domowej⁷⁵. Wysuwano zarzuty wobec sposobu oceniania i klasyfikowania uczniów, polecając pełne wprowadzenie zarządzenia Ministerstwa Oświaty w sprawie klasyfikowania oraz ocenianie jawne bez stosowania znaków plus i minus⁷⁶.

Licea, z własnej inicjatywy lub kierując się zaleceniami powizytacyjnymi, podejmowały różne środki zaradcze, które przynosiły mniej lub bardziej wymierne efekty. W LO TPD w 1954 r. celem podwyższenia wyników nauczania stworzono kółka samopomocy w nauce kierowane przez nauczycieli specjalistów przedmiotowych. Nad poprawą wyników pracowała organizacja ZMP⁷⁷. W LO Traugutta walka z ocenami niedostatecznymi odbywała się na drodze pedagogizacji rodziców, tzw. „douchania”, narad klasowych i roboczych. Zorganizowano 2–3 osobowe zespoły robocze z uczniami słabymi⁷⁸. Komitet rodzicielski zorganizował fachową pomoc dla uczniów starszych klas z języka rosyjskiego, polskiego, matematyki i fizyki. W pracy tej pomagali nauczyciele i członkowie komitetu⁷⁹. W wyniku podjętych działań w 1954 r. na ogólną liczbę 312 uczniów, w I półroczu było 91,4% ocen pozytywnych, 8,6% uczniów otrzymało oceny niedostateczne. Za III okres odnotowano 91,8% uczniów z ocenami pozytywnymi, z niedostatecznymi 8,2%⁸⁰.

Trudności z poprawą wyników nauczania występowały w połowie lat pięćdziesiątych w III LO im. J. Słowackiego. Wizytacja przeprowadzona w roku szkolnym 1954/55 zarządziła omówienie powodów dużej ilości ocen niedostatecznych oraz ustalenie środków zaradczych. Zwrócono uwagę, że nie mogą to być płatne korepetycje, jak to wcześniej praktykowano⁸¹. Wizytacja przeprowadzona w kolejnym roku ponownie wykazała jednak duży odsetek ocen niedostatecznych. W klasach VIII było 50% ocen niedostatecznych, w XI odpowiednio 44%⁸². Tym razem Wydział Oświaty udzielił szczegółowych instrukcji, w jaki sposób wpłynąć na podniesienie wyników. W klasie VIII polecono otoczyć opieką uczennice wykazujące braki ze szkoły podstawowej, położyć nacisk na opanowanie podstawowych pojęć z fizyki, wykonywanie większej ilości zadań

⁷⁵ Tamże, sygn. 224/473, dz. cyt., k. 55.

⁷⁶ Tamże, sygn. 224/493, k. 86.

⁷⁷ AP Cz, PMRN, sygn. 4/294, Protokół z przeprowadzonej kontroli w 1-szej SP i LO TPD Narutowicza 29 przez członków KO i K przy MRN w Częstochowie w osobach ob. ob. Mońska Adela i Borkowski Henryk w dniu 20.V.1954 r., k. 174.

⁷⁸ Tamże, Sprawozdanie z kontroli LO im. R. Traugutta przeprowadzonej w dniu 16 maja 1954 r. przez członków KO i K MRN ob. ob. Z. Schmidta i ob. Z. Wilusza, k. 243 i n.

⁷⁹ Tamże.

⁸⁰ Tamże.

⁸¹ AP Kat., PWRN, sygn. 224/491, k. 248.

⁸² Tamże, sygn. 224/493, Protokół z konferencji powizytacyjnej, odbytej dnia 28 stycznia 1956 r. w III Liceum Ogólnokształcącym im. J. Słowackiego w Częstochowie pod przewodnictwem ob. dyr. mgr Żakowej Jadwigi w obecności wizytatora ob. mgr Andrzejewskiego Michała, k. 100.

tekstowych na matematyce. W klasie XI zalecono ponadto omówić zagadnienie pomocy dla klasy z rodzicami i aktywnym ZMP oraz zaplanować przygotowanie do egzaminu dojrzałości. Z języka polskiego zalecono stosować pracę nad planem wybranych zagadnień, częstsze kontrolowanie pamięciowego opanowania tekstu oraz pogłębianie wiadomości z gramatyki przez zwiększenie ilości godzin lekcyjnych. Zalecono także czytelnictwo przedmiotowe, szczególnie w zakresie chemii, fizyki i biologii⁸³.

Słabe wyniki nauczania i bierną postawę uczniów odnotowano również w liceum TPD, zwłaszcza z takich przedmiotów, jak nauka o konstytucji, chemia, biologia i fizyka. Sytuację miało uzdrowić stosowanie „właściwych socjalistycznych metod nauczania”, upowszechnianie czytelnictwa i właściwe wyposażenie pracowni⁸⁴. Celem poprawy zalecono systematyczne powtórki materiału⁸⁵. Do przeciwdziałania niskim wynikom z matematyki zobowiązano nauczycieli w VI SP i LO TPD w 1956 r.⁸⁶

Podniesienie wyników nauczania stanowiło jeden z głównych punktów wdrażanego przez kuratorium hasła „Bliżej dziecka”. Lepsze wyniki zamierzano osiągnąć dzięki poprawie pracy metodycznej nauczyciela, stawiania uczniowi wyższych wymagań, wzmocnieniu dyscypliny pracy w szkole oraz wykazaniu nauczycielom, że nie tylko błędy programowe, podręcznikowe i siatki godzin utrudniają osiąganie dobrych wyników nauczania, lecz także błędy w organizacji pracy w szkole, klasie i na lekcji⁸⁷. Wzrost sprawności nauczania stanowił jedno z priorytetowych zadań szkolnictwa ogólnokształcącego przewidzianych w drugiej połowie lat pięćdziesiątych planem 5-letnim. Poważnym czynnikiem wpływającym ujemnie na sprawność szkół był odsiew i drugoroczność.

W roku szkolnym 1956/57 w liceach ogólnokształcących w Częstochowie promocję lub świadectwo dojrzałości otrzymało ogółem 74,3% uczniów. Liczba uczniów pozostawionych na drugi rok w tej samej klasie sięgała 1/4, miasto odstawało pod tym względem od wyniku wojewódzkiego, gdzie odsetek drugorocznych wyniósł 17%. Korzystniej częstochowskie licea wypadły w kategorii odsiewu uczniów, który wyniósł 6,87%, podczas gdy w województwie 9%. Najlepsze wyniki zanotowało LO im. J. Słowackiego, osiągając 82,2% promocji, najslabsze SP i LO TPD nr 3 z rezultatem 64,15%.

⁸³ Tamże, k. 87.

⁸⁴ Tamże, k. 80.

⁸⁵ Tamże, Zarządzenia powizytacyjne dla II Szkoły Podstawowej i Liceum Ogólnokształcącego w Częstochowie – Rakowie, k. 83.

⁸⁶ Tamże, Sprawozdanie z wizytacji VI Szkoły Podstawowej i Liceum Ogólnokształcącego TPD w Częstochowie przeprowadzonej w dniach 21, 31.I., 1, 7 i 8.III.1956 r. przez okręgowego wizytatora szkół ob. mgr Michała Andrzejewskiego przy współudziale kier. Sekcji WODKO i MODKO, wizytatora okręgowego ob. Suchowskiego Józefa, przedstawiciela Komitetu Miejskiego PZPR i przedstawicieli Zarządu Miejskiego ZMP w Częstochowie, k. 113; Tamże, k. 116.

⁸⁷ AP Kat., PWRN, KOS, sygn. 224/473, dz. cyt., k. 58.

Tabela 2. Wyniki nauczania w liceach ogólnokształcących w Częstochowie w roku szkolnym 1956/57

Lp.	Nazwa szkoły	Liczba uczniów na początku roku szkolnego ogółem	Odsiew		Liczba uczniów w końcu roku szkolnego ogółem	Uczniowie promowani lub otrzymujący świadectwo dojrzałości		Uczniowie drugorocznici	
			Licz.	%		Licz.	%	Licz.	%
1.	SP i LO TPD nr 1, ul. Stalino-grodzka 20	347	23	6,63	324	227	70,06	97	29,94
2.	SP i LO TPD nr 2, ul. Pstrowskiego 1	220	23	10,45	197	155	78,68	42	21,32
3.	SP i LO TPD nr 3, ul. Kopernika 27	183	30	16,39	159	102	64,15	55	34,59
4.	SP i LO im. H. Sienkiewicza, III Aleja 56	402	27	6,72	382	274	71,73	77	20,16
5.	LO im. J. Słowackiego, ul. Kościuszki 8	507	12	2,37	500	411	82,20	89	17,80
6.	LO im. R. Traugutta, ul. Jasno-górska 17	376	19	5,05	359	256	71,31	103	28,69
7.	LO ss. Nazaretanek, ul. Dąbrowskiego 19	132	15	11,36	130	99	76,15	31	23,85
Ogółem:		2167	149	6,87	2051	1524	74,30	494	24,08

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: AP Kat., WRN, KOS, sygn. 224/827, Sprawozdania jednostkowe liceów ogólnokształcących K-0-5.

Tabela 3. Drugoroczność i odsiew w liceach ogólnokształcących województwa katowickiego w latach 1956–1960

Lp.	Lata szkolne	% drugoroczność	% odsiew
1.	1956/57	17	9
2.	1957/58	14,9	7,3
3.	1958/59	13,4	6,05
4.	1959/60	11,4	4,95

Źródło: AP Kat., PWRN, sygn. 224/278, Analiza wykonania planu 5-letniego, k. 30.

W drugiej połowie lat pięćdziesiątych wyniki nauczania w województwie katowickim uległy poprawie. Zdaniem kuratorium, wpłynęło na to podniesienie kwalifikacji nauczycieli, stosowanie właściwych metod nauczania uwzględniających rozwijanie zainteresowań młodzieży, samodzielność myślenia i wnio-

skowania oraz aktywizowanie uczniów przez cały czas pobytu w szkole. Stwierdzono przy tym, że szczególną troską otoczono młodzież robotniczą i chłopską⁸⁸. Wyniki poprawiły się również w częstochowskich liceach ogólnokształcących, odsetek promocji wzrósł w roku szkolnym 1957/58 do 82%.

Tabela 4. Promocja w liceach ogólnokształcących w Częstochowie w roku szkolnym 1957/58

Lp.	Klasa	Liczba uczniów ogółem	Uczniowie promowani	
			liczba	%
1.	VIII	770	637	82,7
2.	IX	568	423	74,5
3.	X	322	313	74,1
4.	XI	362	286	79
Ogółem:		2022	1659	82,05

Źródło: AP Kat., PWRN, sygn. 1082, Promowani w końcu roku szkolnego 1957/58, k. 3.

Tabela 5. Promocja w liceach ogólnokształcących w Częstochowie w roku szkolnym 1958/59

Lp.	Nazwa szkoły	Liczba uczniów ogółem	Uczniowie promowani ogółem		Uczniowie promowani w poszczególnych klasach w %			
			Licz.	%	VIII	IX	X	XI
1.	SP i LO im. A. Mickiewicza	343	257	74,93	72,86	78,95	76,27	71,43
2.	LO nr 2 w Częstochowie – Rakowie	279	206	73,83	78,74	74,19	62,07	63,33
3.	SP i LO im. M. Kopernika	198	166	83,84	82,67	88,57	89,28	68,00
4.	SP i LO im. H. Sienkiewicza	427	311	72,83	75,83	61,29	72,53	84,78
5.	LO im. J. Słowackiego	483	405	83,85	92,12	88,32	74,22	79,12
6.	LO im. R. Traugutta	380	303	79,74	79,66	75,92	89,02	75,00
7.	Prywatne LO Zgromadzenia Sióstr Najświętszej Rodziny z Nazaretu	211	174	82,46	86,81	83,78	65,22	78,26
Razem:		2321	1822	78,50	81,24	78,72	75,51	74,27

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: AP Kat., PWRN, KOS, sygn. 224/829, Sprawozdania jednostkowe liceów ogólnokształcących w roku szkolnym 1958/59, k. 81 i n.

⁸⁸ Tamże, sygn. 224/278, Analiza wykonania planu 5-letniego, k. 30.

Jednak już w kolejnym roku wynik ten obniżył się do 78,5%. Ponownie największy odsetek promocji wynoszący 83,85% osiągnęło LO im. J. Słowackiego, najniższy stał się tym razem udziałem SP i LO im. H. Sienkiewicza (72,83%).

Podczas gdy wyniki promocji uczniów w drugiej połowie lat pięćdziesiątych oscylowały nieco powyżej $\frac{3}{4}$ promowanych do kolejnej klasy, podobnie kształtowała się liczba abiturientów otrzymujących świadectwo dojrzałości. W roku szkolnym 1956/57 odsetek zdawalności wyniósł ogółem 75,56% dopuszczonych do egzaminu dojrzałości, w dwa lata później odsetek ten nieznacznie wzrósł, osiągając poziom 76,70%. Najwyższym odsetkiem zdanych matur legitymowało się LO im. H. Sienkiewicza. We wskazanych latach znaczny wzrost zdawalności wynoszący około 10% odnotowało LO im. R. Traugutta. O poziomie naukowym szkoły świadczył fakt, że w dobie konkursowych egzaminów na wyższe studia – 69% absolwentów dostało się na wyższe uczelnie na rok akademicki 1957/58⁸⁹.

Tabela 6. Wyniki egzaminów dojrzałości w liceach ogólnokształcących w Częstochowie w latach 1956/57, 1958/59

Lp.	Nazwa szkoły	1956/1957		1958/59	
		Uczniowie w końcu roku szkolnego ogółem	Uczniowie otrzymujący świadectwo dojrzałości	Uczniowie w końcu roku szkolnego ogółem	Uczniowie otrzymujący świadectwo dojrzałości
1.	LO im. A. Mickiewicza, ul. Krakowska 29	65	49 (75,38%)	49	35 (71,42%)
2.	SP i LO nr 2, ul. Pstrowskiego 1	52	32 (61,54%)	30	19 (63,33%)
3.	SP i LO nr 3, ul. Kopernika 27 (SP i LO im. M. Kopernika, ul. Nowowiejskiego 18)	—	—	25	17 (68,00%)
4.	SP i LO nr 4 im. H. Sienkiewicza, III Aleja 56	61	51 (83,61%)	92	78 (84,78%)
5.	I LO im. J. Słowackiego, ul. Kościuszki 8	125	104 (83,20%)	91	72 (79,12%)
6.	III LO im. R. Traugutta, ul. Jasnogórska 17	73	48 (65,75%)	72	54 (75,00%)
7.	Prywatne LO Sióstr Najświętszej Rodziny z Nazaretu	25	19 (76,00%)	23	18 (78,26%)
Razem:		401	303 (75,56%)	382	293 (76,70%)

Źródło: AP Kat., PWRN, KOS, sygn. 224/827, Sprawozdanie jednostkowe liceów ogólnokształcących w roku szkolnym 1956/57 według stanu w ostatnim dniu zajęć szkolnych, k. 40–53; k. Tamże, sygn. 224/829, Sprawozdanie jednostkowe liceów ogólnokształcących w roku szkolnym 1958/59 według stanu w ostatnim dniu zajęć szkolnych, k. 81–108.

⁸⁹ AP Cz, PMRN, sygn. 4/56, k. 38.

Egzamin dojrzałości, poza sprawdzeniem poziomu wiadomości, nadal pełnił zadanie oceny poziomu dojrzałości społeczno-politycznej maturzysty, o czym przypominały kolejne dokumenty⁹⁰. Widoczne były jednak w tym okresie tendencje do liberalizacji. Zmiany w regulaminie egzaminu dojrzałości wprowadzone w 1955 r.⁹¹ spowodowały złagodzenie warunków dopuszczenia do matury, zezwalając na posiadanie oceny dobrej z zachowania. Dyskwalifikację przy przystępowaniu do egzaminu ustnego stanowiła tylko ocena niedostateczna z języka polskiego, a nie jak wcześniej z języka polskiego i matematyki. Istniała możliwość zwolnienia ucznia z egzaminu ustnego z danego przedmiotu, jeśli w ciągu ostatniego roku uzyskał z tego przedmiotu na wszystkie okresy ocenę co najmniej dobrą oraz ocenę z egzaminu pisemnego z tego przedmiotu co najmniej dobrą. Komfort zdających podwyższyło z pewnością wydłużenie czasu trwania egzaminów ustnych do dwóch dni⁹². W kolejnym roku nowy regulamin zmniejszył liczbę obowiązkowych egzaminów ustnych z pięciu do trzech: język polski, matematyka i historia. Czwarty przedmiot uczeń wybierał sam spośród zaproponowanych przez ministerstwo: chemia, fizyka, biologia, geografia, język rosyjski, język angielski, język niemiecki. Redukcja liczby zdawanych przedmiotów spowodowała, że ponownie uczeń przystępował do egzaminów w ciągu jednego dnia⁹³.

U schyłku lat pięćdziesiątych wyniki nauczania wciąż były słabe. W dokumentach szkół pojawiały się wypowiedzi dyrektorów świadczące o braku przygotowania młodzieży do dłuższych samodzielnych wypowiedzi na określony temat, posługiwaniu się ubogim słownictwem i braku logicznego ujęcia wypowiedzi⁹⁴. Przyczyn tego stanu doszukiwano się tradycyjnie w czynnikach tkwiących w uczniach i nauczycielach. W LO im. J. Dąbrowskiego na Rakowie stwierdzono lenistwo młodzieży, brak zdolności i niski poziom inteligencji⁹⁵. Do przyczyn słabych wyników należały też niewłaściwa rekrutacja do klas VIII, brak lub mała ilość podręczników do niektórych przedmiotów, słaba dyscyplina,

⁹⁰ Dz. Urz. MO 1955 r., Nr 5, poz. 41, Zarządzenie Ministra Oświaty z 22 marca 1955 r. zmieniające zarządzenie Ministra Oświaty z 7 lutego 1954 r. w sprawie regulaminu egzaminu dojrzałości w liceach ogólnokształcących oraz w liceach ogólnokształcących dla dorosłych; tamże, 1956 r., Nr 3, poz. 18, Regulamin egzaminu dojrzałości liceum ogólnokształcącego. Załącznik do zarządzenia Ministra Oświaty z 25 lutego 1956 r. w sprawie regulaminu egzaminu dojrzałości w liceach ogólnokształcących oraz w liceach ogólnokształcących dla pracujących; tamże, 1957 r., Nr 2, poz. 21, Zarządzenie Ministra Oświaty z 21 lutego 1957 r. zmieniające zarządzenie Ministra Oświaty z 25 lutego 1956 r. w sprawie regulaminu egzaminu dojrzałości w liceach ogólnokształcących oraz w liceach ogólnokształcących dla pracujących.

⁹¹ Dz. Urz. MO 1955 r., Nr 5, poz. 41, dz. cyt.

⁹² Tamże.

⁹³ Dz. Urz. MO, 1956 r., Nr 3, poz. 18, dz. cyt.

⁹⁴ AP Kat., PWRN, KOS, sygn. 224/1139, Sprawozdanie roczne Szkoły Podstawowej i Lic. Ogólnokształcącego im. A. Mickiewicza w Częstochowie za rok szkolny 1959/60, k. 5–6.

⁹⁵ Tamże, sygn. 224/1141, Szkoła Podstawowa i Liceum Ogólnokształcące Nr 2 im. J. Dąbrowskiego w Częstochowie – Rakowie, Sprawozdanie z wyników nauczania i wychowania za rok szkolny 1957/58, k. 2.

brak pomocy naukowych i częste zmiany nauczycieli⁹⁶. Nie zachęcano młodzieży do udziału w olimpiadach przedmiotowych z fizyki, matematyki i chemii. Negatywny stosunek młodzieży do nauki tłumaczono niedocenianiem przez społeczeństwo wykształcenia oraz wyższymi zarobkami osób bez kwalifikacji, co zniechęcało do nauki⁹⁷. Przede wszystkim jednak zwracano uwagę na niewłaściwe ocenianie. W LO TPD na Rakowie w 1958 r. wizytator stwierdził, że w walce o wyniki nauczania chodzi o ilościowe i jakościowe postępy uczniów, tymczasem tylko niektórzy nauczyciele właściwie ich oceniali, a na wybranych przedmiotach uczniowie odpowiadali przy otwartych zeszytach⁹⁸. Dyrektor liceum zwrócił uwagę, że niektórzy nauczyciele zbyt rzadko oceniali uczniów, co wpływało na brak systematycznej pracy. Nie było to jednak regułą, gdyż byli i tacy nauczyciele, którzy w ciągu okresu oceniali ucznia 5–6 razy⁹⁹. LO im. H. Sienkiewicza zarzucono brak przestrzegania zarządzenia Ministerstwa Oświaty w sprawie klasyfikowania, co miało się ujawniać brakiem jawnej i mobilizującej oceny¹⁰⁰. Wskazywano, że kryteria ocen powinny obejmować: zakres opanowanych wiadomości, stopień ich zrozumienia i utrwalenia, umiejętność stosowania wiadomości w pracy szkolnej i zadaniach praktycznych, umiejętność podawania wiadomości w formie słownej i pisemnej oraz liczbę i rodzaj popełnionych przez ucznia błędów¹⁰¹.

Bywało, że odpowiedzialność za złe wyniki zrzucano na zaniedbania nauczycieli. W sprawozdaniach z wizytacji liceów ogólnokształcących licznie występowały zalecenia dotyczące przygotowywania się nauczycieli do lekcji, stałego dokształcania i samokształcenia oraz systematycznego instruktazu dyrekcji¹⁰², które miały wpłynąć na podniesienie wyników. W LO im. A. Mickiewicza stwierdzono, że nie zwrócili oni uwagi na wykorzystanie w pracy środków sprzyjających podnoszeniu wyników, czytali mało prac naukowych, czasopism przedmiotowych i pedagogicznych, a samokształcenie nie było zbyt intensywne. Brakowało odpowiedniego rozwoju czytelnictwa, nauczyciele nie wytypowali konkretnych lektur i nie dopilnowali, aby uczniowie je przeczytali. W szkole nie było czytelni, co utrudniło wykorzystanie encyklopedii, słowników, tekstów

⁹⁶ Tamże, k. 85.

⁹⁷ AP Kat., PWRN, sygn. 224/495, Protokół z podsumowania wizytacji odbytej dnia 24, 29, 30, 31 stycznia i 5, 14, 17 lutego 1958 r. w Szkole Podstawowej i Liceum Ogólnokształcącym Nr 2 w Częstochowie – Rakowie, k. 73–74.

⁹⁸ Tamże, k. 83.

⁹⁹ Tamże, k. 73–74.

¹⁰⁰ AP Kat., PWRN, KOS, sygn. 224/495, Zalecenia wydane Szkole podstawowej i Liceum Ogólnokształcącemu Nr 4 w Częstochowie na podstawie wizytacji szkoły przeprowadzonej w dniach 10, 11, 12, 13, 19, 20 i 21 grudnia 1958 r. przez okręgowego wizytatora ob. mgr Michała Andrzejewskiego w obecności ob. Dyrektora Kazimierza Saboka i z-ców dyr. ob. ob. Barbarę Szropińską i Mikołaja Frączyka, k. 107.

¹⁰¹ Tamże, Protokół..., k. 83.

¹⁰² Tamże, Zalecenia..., k. 107.

źródłowych i prac popularnonaukowych oraz zbiorów ćwiczeń i zadań. Prenumerowane czasopisma nie mogły być oddane młodzieży do użytku. Pomimo analizowania wyników z rodzicami, nie docierano do przyczyn słabych osiągnięć uczniów, a kontakty miały raczej charakter informacyjny. Nie prowadzono zebrań ogólnych z rodzicami o tematyce psychologicznej, metodycznej ani poradnictwa dla rodziców¹⁰³. W poszczególnych liceach zwracano uwagę na stosowanie niewłaściwych metod pracy i brak dostatecznego wykorzystania pomocy naukowych¹⁰⁴. Jednocześnie zdawano sobie sprawę, że na sprawności pracy dydaktyczno-wychowawczej niektórych liceów odbijały się trudne warunki lokalowe¹⁰⁵.

Wciąż dość znaczącym problemem był odsiew uczniów, występowały znaczne różnice pomiędzy poszczególnymi liceami w tym zakresie. Najwięcej uczniów odpadało w klasie VIII, najmniej w klasie XI, co stanowiło wspólną tendencję we wszystkich liceach¹⁰⁶. Odsiew w klasie VIII tłumaczono najczęściej słabym przygotowaniem w szkole podstawowej, niewłaściwą selekcją, czy niemożliwością sprostania wymaganiom programowym, ale także pochodzeniem ze wsi lub środowiska robotniczego¹⁰⁷. W klasach starszych, zwykle w IX i X, odsiew miał inny charakter. Spowodowany był nie tylko trudnościami w nauce, ale przechodzeniem do innych liceów lub szkół zawodowych, koniecznością podjęcia pracy, złym stanem zdrowia, czy wreszcie zmianą miejsca zamieszkania rodziców¹⁰⁸. Szkoły podejmowały kroki zmierzające w kierunku

¹⁰³ AP Kat., PWRN, KOS, sygn. 224/1139, dz. cyt., k. 5–6.

¹⁰⁴ Tamże, k. 5–6; AP Kat., PWRN, KOS, sygn. 224/495, Spostrzeżenia, uwagi i zalecenia z przeprowadzonej wizytacji Liceum Ogólnokształcącego im. R. Traugutta w Częstochowie w dniach 26, 27, 28.X. i 2, 3, 10 i 11.XI.1961 r. przez wizytatora – mgr Michała Andrzejewskiego w obecności dyrektora – mgr Adolfa Baranowskiego i zastępcy dyrektora – mgr Stefanii Kozielskiej, k. 14.

¹⁰⁵ Tamże, KOS, sygn. 224/497, Spostrzeżenia, uwagi i zalecenia z przeprowadzonej wizytacji Liceum Ogólnokształcącego im. R. Traugutta w Częstochowie w dniach 26, 27, 28.X. i 2, 3, 10 i 11.XI.1961 r. przez wizytatora – mgr Michała Andrzejewskiego w obecności dyrektora – mgr Adolfa Baranowskiego i zastępcy dyrektora – mgr Stefanii Kozielskiej, k. 10.

¹⁰⁶ Tamże, sygn. 224/1139, dz. cyt., k. 4; tamże, sygn. 224/1135, Sprawozdanie roczne z wyników nauczania i wychowania w Liceum Ogóln. im. J. Słowackiego w Częstochowie w r. szk. 1960/61, k. 105; tamże, sygn. 224/1142, Ocena wyników nauczania i wychowania w Szkole Podstawowej i Liceum Ogólnokształcącym im. M. Kopernika w Częstochowie na rok szk. 1960/61, k. 5; tamże, sygn. 224/1141, k. 116; tamże, sygn. 224/1138, Sprawozdanie z rocznej pracy za czas od 1.IX.1960 do 24.VI.61 w Liceum Ogólnokształcącym im. H. Sienkiewicza w Częstochowie, k. 20, 22.

¹⁰⁷ AP Kat., PWRN, sygn. 224/1141, Sprawozdanie z wyników nauczania i wychowania za rok szkolny 1957/58, k. 24; AP Kat., PWRN, KOS, sygn. 224/1142, Ocena wyników nauczania ... na rok szk. 1960/61, k. 5; tamże, sygn. 224/1141, k. 116.

¹⁰⁸ Tamże, sygn. 224/1141, Sprawozdanie z wyników nauczania i wychowania za rok szkolny 1957/58, k. 24; tamże, sygn. 224/1136, Sprawozdanie roczne dyrektora szkoły. Ocena wyników nauczania i wychowania w Liceum Ogólnokształcącym im. R. Traugutta w Częstochowie za rok szkolny 1961/62, k. 16–17; tamże, sygn. 224/1142, Ocena wyników nauczania i wychowania w Szkole Podstawowej i Liceum Ogólnokształcącym im. M. Kopernika w Częstochowie za

ograniczenia odsiewu, w wielu wypadkach skuteczne. W LO im. R. Traugutta w roku szkolnym 1961/62 z odeszło 17 uczniów, jednak odsiew zmniejszył się w porównaniu z poprzednim rokiem z 5,2% (24 uczniów) do 3,7%¹⁰⁹. Czasem jednak wysiłki szkół przynosiły połowiczny sukces. Przykładem jest LO im. A. Mickiewicza, gdzie w roku 1960/61 udało się zmniejszyć odsiew o 9,7%. Uczniowie, którzy mieli trudności w nauce i chcieli odejść ze szkoły ciągu roku, zatrzymani w szkole przez wychowawców, tylko w części potrafili przezwyciężyć trudności i uzyskać pozytywne wyniki. W ten sposób zmniejszył się odsiew w ciągu roku, ale zwiększyła się ilość niepromowanych¹¹⁰.

Wszystkie licea ogólnokształcące zmagaly się z drugorocznością, chociaż występowały pewne różnice pomiędzy konkretnymi placówkami. W LO im. A. Mickiewicza drugoroczność stanowiła poważny problem. W roku szkolnym 1958/59 liczba uczniów niepromowanych wyniosła 50 osób, w roku 1959/60 nie promovano 52 uczniów. Nastąpił wówczas spadek uczniów drugorocznych z 16% do 13,3%¹¹¹. Najwięcej uczniów pozostawiono w klasie VIII, było to 16,3%¹¹². W kolejnych latach sytuacja nie poprawiła się. W roku szkolnym 1960/61 nie uzyskało promocji łącznie 76 uczniów, co stanowiło 15%.

Najwyższy odsetek niepromowanych był w klasie IX i wyniósł aż 21,7%. Zagadnienie sprawności szkoły wymaga przywołania liczby uczniów opóźnionych w nauce. Łącznie opóźnionych o jeden rok było 61 uczniów, o dwa lata 6 uczniów, a o 3 i więcej lat trzech uczniów. Razem 70 uczniów było opóźnionych w nauce, co stanowiło 14%¹¹³. Nie lepiej sytuacja kształtowała się w LO im. J. Dąbrowskiego, gdzie w planie pracy na rok szkolny 1958/59 jako jedno z zadań wysunięto zmniejszenie drugoroczności, która: „nie wpływa dodatnio na wyniki nauczania danego ucznia, a przeważnie jednostki takie rozsadzają klasę i psują robotę”¹¹⁴. Znacząco drugoroczność udało się obniżyć dopiero w roku szkolnym 1961/62, wówczas odsetek uczniów niepromowanych zmniejszył się z 18 do 11%¹¹⁵. Na zmniejszenie drugoroczności miało wpłynąć stosowanie no-

rok szk. 1961/62, k. 15–16; tamże, sygn. 224/1143, Szkoła Podstawowa i Liceum Ogólnokształcące Nr 5 w Częstochowie, Sprawozdanie opisowe z pracy dydaktyczno-wychowawczej w roku szkolnym 1961/62, k. 20; tamże, sygn. 224/1141, k. 116; tamże, sygn. 224/1142, Ocena wyników nauczania... na rok szk. 1960/61, k. 5; tamże, sygn. 224/1135, Ocena wyników nauczania i wychowania w Liceum Ogóln. im. J. Słowackiego w Częstochowie za rok szk. 1961/62, k. 129; tamże, sygn. 224/1139, Sprawozdanie roczne Liceum Ogólnokształcącego im. A. Mickiewicza w Częstochowie za rok szkolny 1960/61, k. 21; tamże, Sprawozdanie... za rok szkolny 1959/60, k. 4.

¹⁰⁹ Tamże, sygn. 224/1136, Sprawozdanie... za rok szkolny 1961/62, k. 16–17.

¹¹⁰ Tamże, sygn. 224/1139, Sprawozdanie... za rok szkolny 1960/61, k. 20–21.

¹¹¹ Tamże, Sprawozdanie... za rok szkolny 1959/60, k.3.

¹¹² Tamże.

¹¹³ AP Kat., PWRN, KOS, sygn. 224/1139, Sprawozdanie... za rok szkolny 1960/61, k. 20.

¹¹⁴ Tamże, sygn. 224/1141, Sprawozdanie z wyników nauczania i wychowania za rok szkolny 1957/58, k. 24.

¹¹⁵ Tamże, Sprawozdanie opisowe Dyrektora Szkoły z wyników nauczania i wychowania za rok szkolny 1960–61, k. 52; tamże, k. 114.

woczesnych metod nauczania¹¹⁶. Podobny wynik uzyskano w LO im. M. Kopernika, gdzie odsetek drugoroczności wyniósł 9,96%¹¹⁷. Powyższych wyników nie można jednak uznać za satysfakcjonujące. W starych częstochowskich liceach ogólnokształcących drugoroczność stanowiła taki sam problem jak w byłych szkołach TPD. W roku szkolnym 1960/61 wzrósł o 0,2% wskaźnik uczniów niepromowanych w województwie katowickim. W kolejnym roku klasyfikacja za I i II okres wskazywała, że nie nastąpi poprawa. Wskazywano na LO im. R. Traugutta jako szkołę z ogromnym odsetkiem uczniów z ocenami niedostatecznymi, stąd miało być ono gruntownie wizytowane¹¹⁸. W roku szkolnym 1960/61 na ogólną liczbę 125 uczniów w klasach VIII – ukończyło liceum 66 osób¹¹⁹, co świadczyło o niskiej sprawności szkoły. Promocji nie uzyskało wówczas 44 uczniów, czyli 10,2%. W następnym roku ilość uczniów, którzy nie otrzymali promocji, zmniejszyła się o 13 osób, a procentowy wskaźnik poprawy wyniósł 3,2%¹²⁰. Stwierdzono, że wyniki nauczania podniosły się w wyniku bardziej efektywnej pracy nauczycieli i dążenia do zobiektywizowania ocen. Nie promovano 7,2% ogółu uczniów¹²¹. Wyraźne zmniejszenie drugoroczności nastąpiło jednak dopiero w roku 1965/66, wynosząc 4,4%.

Tabela 7. Drugoroczność w LO im. R. Traugutta w roku szkolnym 1961/62–1965/66

Lp.	Klasa	Drugoroczność w % w wybranych latach		
		1961/62	1962/63	1965/66
1.	VIII	6	9,7	1,8
2.	IX	11	4,8	5,1
3.	X	6,5	10,3	9,2
4.	XI	3,3	4	—
Ogółem:		7,2	7,4	4,4

Źródło: AP Kat., PWRN, sygn. 224/1136, Sprawozdanie roczne dyrektora szkoły . Ocena wyników nauczania i wychowania w Liceum Ogólnokształcącym im. R. Traugutta w Częstochowie za rok szkolny 1961/62, k. 16; AP Kat., tamże, Ocena wyników nauczania i wychowania w Liceum im. R. Traugutta w Częstochowie za rok szkolny 1962/63, k. 34; tamże, Ocena wyników nauczania i wychowania w liceum im. R. Traugutta za rok szkolny 1965/66. (Sprawozdanie roczne dyrektora szkoły), k. 52.

¹¹⁶ Tamże, k. 114.

¹¹⁷ AP Kat., PWRN, KOS, sygn. 224/1142, Ocena wyników nauczania i wychowania w Szkole Podstawowej i Liceum Ogólnokształcącym im. M. Kopernika w Częstochowie za rok szk. 1961/62, k. 15.

¹¹⁸ AAN, MO, sygn. 1297, Wnioski i zalecenia wynikające z analizy dokumentacji pracy Oddziału Liceów Ogólnokształcących oraz z wizytacji szkolnictwa licealnego w województwie katowickim przeprowadzonym w dniach od 5 do 9 grudnia 1961 r. i od 19 do 31 stycznia 1962 r., k. 374.

¹¹⁹ AP Kat., PWRN, KOS, sygn. 224/495, Spostrzeżenia, uwagi i zalecenia z przeprowadzonej wizytacji Liceum Ogólnokształcącego im. R. Traugutta w Częstochowie w dniach 26, 27, 28.X. i 2, 3, 10 i 11.XI.1961 r. przez wizytatora – mgr Michała Andrzejewskiego w obecności dyrektora – mgr Adolfa Baranowskiego i zastępcy dyrektora – mgr Stefani Kozielewskiej, k. 13.

¹²⁰ Tamże, sygn. 224/1136, Sprawozdanie roczne dyrektora szkoły . Ocena wyników nauczania i wychowania w Liceum Ogólnokształcącym im. R. Traugutta w Częstochowie za rok szkolny 1961/62, k. 16.

¹²¹ Tamże, k. 15.

Na początku dekady lat sześćdziesiątych niekorzystnie prezentowało się także LO im. H. Sienkiewicza w roku szkolnym, gdzie pozostawiono na drugi rok szkolny 13% uczniów, z czego najwięcej w klasach VIII, aż 17%¹²². Najkorzystniej na tym tle wypadło LO im. J. Słowackiego, gdzie już w roku 1959/60 udało się uzyskać odsetek drugoroczności poniżej 10%. W pierwszej połowie lat sześćdziesiątych drugoroczność oscylowała wokół 6%, by w roku 1965/66 spaść do 4%.

Tabela 8. Drugoroczność w LO im. J. Słowackiego w latach 1959/60–1965/66

Lp.	Klasa	% drugoroczności w wybranych latach			
		1959/60	1961/62	1962/63	1965/66
1.	VIII	9,8	2,4	0,81	1,6
2.	IX	7,6	8,9	8,15	9
3.	X	11,0	7,1	9,61	2,5
4.	XI	4,7	4,1	3,88	1,7
5.	Ogółem:	8,4	5,95	5,9%	4,0

Źródło: AP Kat., PWRN, sygn. 224/1135, Sprawozdanie roczne z wyników nauczania i wychowania w Liceum Ogóln. im. J. Słowackiego w Częstochowie za rok szk. 1959/60, k. 82; tamże, Ocena wyników nauczania i wychowania w Liceum Ogóln. im. J. Słowackiego w Częstochowie za rok szk. 1961/62, k. 129; tamże, Ocena wyników nauczania i wychowania w Lic. Ogóln. im. J. Słowackiego w Częstochowie, k. 148; tamże, Ocena wyników nauczania i wychowania w I Liceum Ogóln. im. J. Słowackiego w Częstochowie za rok szkolny 1965/66, k. 168.

Próbowano doszukiwać się przyczyn drugoroczności. Najczęściej wskazywano na zaniedbania spowodowane złą postawą wobec nauki, nieusprawiedliwionymi absencjami, brakiem przestrzegania dyscypliny pracy, czy przygotowania do nauki w szkole średniej, a także brak wystarczających zdolności i systematyczności¹²³. W niektórych szkołach winą za wysoką drugoroczność próbowano obarczyć rodziców, co miało miejsce w LO im. A. Mickiewicza, gdzie uznano, że rodzice nie doceniali roli nauki, nie potrafili udzielić dzieciom pomocy i stworzyć odpowiednich warunków do nauki¹²⁴. W LO im. R. Traugutta mówiono z kolei o „bezradności pedagogicznej rodziców”¹²⁵. Często rodzice nie

¹²² Tamże, sygn. 224/1138, Sprawozdanie z rocznej pracy za czas od 1.IX.1960 do 24.VI.61 w Liceum Ogólnokształcącym im. H. Sienkiewicza w Częstochowie, k. 20.

¹²³ Tamże, sygn. 224/1142, Ocena wyników nauczania... na rok szk. 1960/61, k. 5; tamże, Ocena wyników nauczania... za rok szk. 1961/62, k. 15–16; AP Kat., PWRN, sygn. 224/1139, Sprawozdanie... za rok szkolny 1960/61, k. 20–22; tamże, sygn. 224/1135, Ocena wyników nauczania i wychowania w Lic. Ogóln. im. J. Słowackiego w Częstochowie za rok szk. 1962/63, k. 148; tamże, Sprawozdanie... w r. szk. 1960/61, k. 104–105; tamże, Sprawozdanie roczne z wyników nauczania i wychowania w Liceum Ogóln. im. J. Słowackiego w Częstochowie za rok szk. 1959/60, k. 82.

¹²⁴ Tamże, sygn. 224/1139, Sprawozdanie... za rok szkolny 1959/60, k.3.

¹²⁵ Tamże, sygn. 224/1136, Sprawozdanie... za rok szkolny 1961/62, k. 16.

posiadali odpowiedniego przygotowania, żeby udzielić dzieciom pomocy w nauce, często też oboje pracowali, obarczając uczniów obowiązkami domowymi¹²⁶. Nie bez znaczenia były trudne warunki mieszkaniowe, zły stan zdrowia i dojazdy do szkoły¹²⁷. Przyczyn drugoroczności w klasach VIII upatrywano przeważnie w wadliwej selekcji, słabym przygotowaniu ze szkoły podstawowej, tłumaczono pochodzeniem ze środowiska wiejskiego lub brakiem zdolności¹²⁸. Obok tego dostrzegano w niektórych szkołach zbyt dużą ilość uczniów w klasach, sięgającą nawet 50 osób, przeładowane programy nauczania, przechodzenie liceum ogólnokształcącego na powszechność i czy niedostateczne wyposażenie szkolnych pracowni¹²⁹. W LO im. J. Dąbrowskiego w roku szkolnym 1960/61 wysoką drugoroczność tłumaczono częściowo niewłaściwym ocenianiem i klasyfikowaniem uczniów przez nauczycieli, którzy nie chcieli dostosować się do instrukcji ministerstwa¹³⁰.

Stopniowe zmniejszanie się odsetka drugoroczności musiało iść w parze ze wzmożonymi wysiłkami podejmowanymi przez nauczycieli i dyrektorów szkół celem zapewnienia lepszych osiągnięć uczniów. W planach pracy szkół ustalano zadania podnoszenia sprawności dydaktyczno-wychowawczej, zmniejszenia drugoroczności i odsiewu¹³¹. Wskazywano na konkretne środki pomocy słabym uczniom przez organizowanie zespołów przedmiotowych, zespoły samopomocy koleżeńskiej w nauce, odrabianie lekcji pod kierunkiem nauczycieli, współpracę z rodzicami i stosowanie nowych metod nauczania¹³². W LO im. A. Mickiewi-

¹²⁶ Tamże, sygn. 224/1139, Sprawozdanie... za rok szkolny 1959/60, k. 3; tamże, Sprawozdanie... za rok szkolny 1960/61, k. 20-22.

¹²⁷ AP Kat., PWRN, sygn. 224/1135, Ocena wyników nauczania... za rok szk. 1962/63, k. 148; Tamże, Sprawozdanie... w r. szk. 1960/61, k. 104-105.

¹²⁸ AP Kat., PWRN, KOS, sygn. 224/1143, Sprawozdanie opisowe z pracy dydaktyczno-wychowawczej w roku szkolnym 1961/62, k. 20; tamże, sygn. 224/1135, Sprawozdanie roczne z wyników nauczania i wychowania w Liceum Ogóln. im. J. Słowackiego w Częstochowie za rok szk. 1959/60, k. 82; tamże, sygn. 224/1141, Sprawozdanie... za rok szkolny 1960-61, k. 52; tamże, sygn. 224/1137, III Liceum Ogólnokształcące im. Władysława Broniewskiego w Częstochowie, Sprawozdanie opisowe z wyników nauczania i wychowania za rok szkolny 1961/62, k. 4.

¹²⁹ Tamże, sygn. 224/1141, Sprawozdanie... za rok szkolny 1960-61, k. 52.

¹³⁰ Tamże.

¹³¹ Tamże, sygn. 224/497, Spostrzeżenia, uwagi i zalecenia z przeprowadzonej wizytacji Liceum Ogólnokształcącego im. R. Traugutta w Częstochowie w dniach 26, 27, 28.X. i 2, 3, 10 i 11.XI.1961 r. przez wizytatora – mgr Michała Andrzejewskiego w obecności dyrektora – mgr Adolfa Baranowskiego i zastępcy dyrektora – mgr Stefanii Kozielskiej, k. 10-11; tamże, Spostrzeżenia, uwagi i zalecenia po przeprowadzonej wizytacji Szkoły Podstawowej i Liceum Ogólnokształcącego im. Jarosława Dąbrowskiego w Częstochowie – Rakowie w dniach 9, 10, 11, 16, 17, 22 i 23 listopada 1961 r. przez wizytatora mgr Michała Andrzejewskiego w obecności dyrektora – mgr Tadeusza Dyla i mgr Leona Kowalewskiego, k. 4.

¹³² Tamże, Spostrzeżenia, uwagi i zalecenia po przeprowadzonej wizytacji Szkoły Podstawowej i Liceum Ogólnokształcącego im. Jarosława Dąbrowskiego w Częstochowie – Rakowie w dniach 9, 10, 11, 16, 17, 22 i 23 listopada 1961 r., k. 4; AP Kat., PWRN, sygn. 224/1135, Sprawozdanie... w r. szk. 1960/61, k. 104-105.

cza uczono młodzież technik pracy umysłowej, podawano metody uczenia się poszczególnych przedmiotów, sposoby korzystania ze słowników, encyklopedii, słowników, podręczników, robienia notatek z czytanych lektur. Celem pobudzenia współzawodnictwa indywidualnego i międzyklasowego na lekcjach wychowawczych omawiano wyniki w nauce, sporządzano wykazy indywidualnych wyników w nauce w klasie, zestawienia wyników poszczególnych oddziałów¹³³. Prowadzono dokumentację uczniów słabych, organizowano pomoc uczniom słabym w nauce, analizowano wyniki nauczania na radach pedagogicznych, poznawano warunki domowe uczniów słabych¹³⁴. Podejmowano współpracę z rodzicami, wychowawcy klas i dyrekcje przeprowadzały indywidualne rozmowy z rodzicami celem ustalenia przyczyn złych wyników i ich usunięcia¹³⁵. W niektórych liceach zwracano także uwagę na aktywizację rodzicielskich rad klasowych w zakresie poznania środowiska domowego ucznia, stworzenia właściwych warunków do nauki i udzielenia ewentualnej pomocy materialnej¹³⁶. Wskazywano również na środki, których skuteczność w podnoszeniu wyników nauczania może budzić wątpliwości, jak ściślejsze powiązanie szkoły z życiem przez organizowanie zajęć produkcyjnych, kształtowanie światopoglądu naukowego bez uwzględnienia konkretnych sposobów pomocy uczniom słabym, czy badań wyników nauczania¹³⁷. Do podnoszenia wyników nauczania i opracowywania planów podnoszenia sprawności szkół zobowiązywało kuratorium przez działalność wizytatorów¹³⁸.

W pierwszej połowie lat sześćdziesiątych, w niektórych szkołach, jak LO im. R. Traugutta, LO im. A. Mickiewicza i LO im. J. Dąbrowskiego, zapewniano dobry poziom nauczania, kosztem drugoroczności i odsiewu. W większości liceów oceny niedostateczne nie stanowiły czynnika mobilizującego do pracy, co potwierdzały słabe wyniki klasyfikacji. Niski był odsetek uczniów, którzy kończyli liceum po czterech latach. W SP i LO im. A. Mickiewicza w roku szkolnym 1961/62 z liczby uczniów przyjętych do klasy VIII tylko 48% złożyło

¹³³ Tamże, sygn. 224/1139, Sprawozdanie... za rok szkolny 1960/61, k. 20.

¹³⁴ Tamże, sygn. 224/1141, k. 114.

¹³⁵ Tamże, sygn. 224/1139, Sprawozdanie... za rok szkolny 1960/61, k. 20–21; tamże, sygn. 224/1135, Sprawozdanie... w r. szk. 1960/61, k. 104–105.

¹³⁶ Tamże, sygn. 224/1136, Sprawozdanie roczne dyrektora szkoły. Ocena wyników nauczania i wychowania w Liceum Ogólnokształcącym im. R. Traugutta w Częstochowie za rok szkolny 1961/62, k. 16.

¹³⁷ Tamże, sygn. 224/497, Spostrzeżenia, uwagi i zalecenia z przeprowadzonej wizytacji Liceum Ogólnokształcącego im. R. Traugutta w Częstochowie w dniach 26, 27, 28.X. i 2, 3, 10 i 11.XI.1961 r...., k. 10–11.

¹³⁸ Tamże, Spostrzeżenia, uwagi i zalecenia po przeprowadzonej wizytacji Szkoły Podstawowej i Liceum Ogólnokształcącego im. Jarosława Dąbrowskiego w Częstochowie – Rakowie w dniach 9, 10, 11, 16, 17, 22 i 23 listopada 1961 r...., k. 7; tamże, sygn. 224/495, Sprawozdanie z wizytacji przeprowadzonej czasie od 20–27 lutego 1958 r. w Szkole Podstawowej i Liceum Ogólnokształcącym Nr 3 w Częstochowie przez wizytatora szkół ob. mgr Michała Andrzejewskiego w obecności dyrektora szkoły ob. mgr Tadeusza Biskupa, k. 99.

egzamin dojrzałości. Niezadawalające były sprawność i wyniki klasyfikacji za I okres w III LO im. W. Broniewskiego, gdzie tylko 43% uczniów nie miało oceny niedostatecznej. Na podstawie inspekcji w SP i LO im. A. Mickiewicza stwierdzono, że nauczyciele mało uwagi poświęcali słabym uczniom, a pracowali z uczniami dobrymi. Nie we wszystkich szkołach istniały wykazy uczniów trudnych, dyrekcje niektórych liceów, jak SP i LO im. M. Kopernika, nie posiadały konkretnych planów działania w tym zakresie. Nie wykorzystywano zajęć pozalekcyjnych. Wprawdzie opracowano plany przygotowania uczniów do egzaminu dojrzałości, lecz praca z uczniami słabymi była kierowana przez wychowawców klas w sposób niezadawalający¹³⁹.

Wraz z początkiem dekady lat sześćdziesiątych pojawiły się kolejne zmiany łagodzące przebieg egzaminów dojrzałości. Do części ustnej egzaminu maturalnego byli dopuszczeni maturzyści, którzy otrzymali ocenę niedostateczną z egzaminu pisemnego z języka polskiego, podczas gdy dotąd zezwalano na przystąpienie do części ustnej jedynie w wypadku niepowodzenia z matematyki. Uczeń musiał jednak spełnić warunek posiadania z tych przedmiotów przynajmniej oceny dostatecznej z ostatniego roku nauki. Następną wprowadzoną zmianą był powrót do obowiązku przystąpienia do egzaminu z wiadomości o Polsce i świecie współczesnym w części ustnej¹⁴⁰. W 1961 r. pośród cech dodatnich wypracowań maturalnych z języka polskiego podkreślano prawidłową konstrukcję logiczną całości, samodzielność ujęcia, małą ilość błędów rzeczowych i ortograficznych. Większość abiturientów właściwie zrozumiała i opracowała tematy, wykazując dostateczne wiadomości, znajomość twórczości omawianych pisarzy, umiejętność analizy tekstu oraz zdolność samodzielnego myślenia. Swoje sądy młodzież popierała trafnie dobranymi cytatami i wiązała je z najważniejszymi wydarzeniami epoki. Dobry poziom prac pisemnych stwierdzono zwłaszcza w LO im. H. Sienkiewicza i LO im. J. Słowackiego¹⁴¹. Do cech ujemnych prac należało słabe wyrobienie w umiejętnym dokonywaniu syntez i opracowywaniu wniosków uogólniających. Zdarzało się też luźne trzymanie tematu, a czasem odejście od niego. Spotykano prace sformułowane nieprawidłowo pod względem stylistycznym, jak powtarzanie wyrazów, nadużywanie orzeczeń imiennych, dość podobne wstępy¹⁴². Poziom wypracowań z matematyki uznano za

¹³⁹ Tamże, sygn. 224/497, Sprawozdanie z wizytacji przeprowadzonej w dniach 1, 6, 7, 8, 13, 14.XII.1962 r. przez starszego wizytatora – mgr Michała Andrzejewskiego przy współudziale podinspektora szkolnego ds. LO – mgr Tadeusza Biskupa, k. 59-61.

¹⁴⁰ Dz. Urz. MO, 1960 r., Nr 3, poz. 32, Regulamin egzaminu dojrzałości liceum ogólnokształcącego. Załącznik do Zarządzenia Ministra Oświaty z dnia 26 lutego 1960 r.

¹⁴¹ AP Kat., PWRN, KOS, sygn. 224/1075, Ocena przebiegu i wyników egzaminu dojrzałości w liceach ogólnokształcących w roku szk. 1960/61, k. 16-17; tamże, sygn. 224/1141, Sprawozdanie opisowe Dyrektora Szkoły z wyników nauczania i wychowania za rok szkolny 1960/61, k. 35.

¹⁴² Tamże, KOS, sygn. 224/1075, Ocena przebiegu i wyników egzaminu dojrzałości w liceach ogólnokształcących w roku szk. 1960/61, k. 16-17; tamże, sygn. 224/1139, Sprawozdanie

wystarczający. Większość prac zawierała rozwiązania wszystkich trzech zadań. Prace abiturientów wskazywały na dominację dydaktyki pamięci, a nie myślenia, stąd w rozwiązaniach brakowało oryginalności na rzecz szablonowości. Dobry poziom prac pisemnych z matematyki stwierdzono przede wszystkim w SP i LO im. Sienkiewicza oraz LO im. J. Dąbrowskiego¹⁴³. Na podstawie egzaminów maturalnych dobre wyniki nauczania matematyki stwierdzono w SP i LO im. H. Sienkiewicza, gdzie wyróżniał się Stanisław Wieruszewski, oraz SP i LO im. J. Dąbrowskiego, gdzie matematykę prowadziła Zofia Kowalewska¹⁴⁴. Ustny egzamin z historii wykazał, że młodzież posiadała właściwą zgodną z wymaganiami programu znajomość historii Polski oraz historii nowożytnej. Abiturienti znali nie tylko dostateczną ilość faktów historycznych, ale potrafili określić związki zachodzące między faktami i zjawiskami historycznymi jako podbudowę do zrozumienia prawidłowości zachodzących w społeczeństwie. Pytania przekrojowe nie sprawiały tyle trudności, co w latach ubiegłych. Zadowolające wiadomości wykazali z zakresu znajomości „bohaterskich, postępowych i rewolucyjnych tradycji narodu polskiego” oraz podobnych tradycji innych narodów ze szczególnym uwzględnieniem wspólnych walk prowadzonych „za naszą i waszą wolność”. Z zakresu historii Polski najlepiej były opracowane w większości szkół tematy dotyczące początków państwa oraz dzieje do XV wieku. Nie zawsze poprawnie występowała synchronizacja wydarzeń historii powszechnej z historią Polski. Słabiej wypadły tematy z zakresu historii kultury i sztuki¹⁴⁵. W niektórych jednak liceach, jak w LO im. J. Słowackiego, podczas egzaminu maturalnego ujawniły się trudności w opanowaniu obszernego materiału z historii¹⁴⁶. Poważnym osiągnięciem było należyte przygotowanie młodzieży z wiadomości o Polsce i świecie współczesnym. Abiturienti wykazali dobrą, a niekiedy bardzo dobrą, znajomość zagadnień międzynarodowych oraz zrozumienie podstawowych pojęć. Potrafili przytaczać wiele aktualnych przykładów z prasy, radia, literatury i własnych spostrzeżeń. Słabiej wypadł dział obejmujący materiał z dziedziny ustroju społeczno-gospodarczego i politycznego PRL¹⁴⁷. Wyniki nauczania z języka rosyjskiego uznano za dobre. Maturzyści czytali biegle, jasno i zrozumiale oraz dość poprawne pod względem akcentu. Znali treść omawianych utworów, fakty historyczne powiązane z nimi i słownictwo w wymaganym zakresie. Wiadomości z gramatyki były należycie opanowane¹⁴⁸. Największa ilość abiturientów zamierzających studiować na uczelniach technicznych składa-

roczne Liceum Ogólnokształcącego im. A. Mickiewicza w Częstochowie za rok szkolny 1960/61, k. 22.

¹⁴³ Tamże, sygn. 224/1075, Ocena przebiegu... w roku szk. 1960/61, k. 17.

¹⁴⁴ Tamże, k. 20.

¹⁴⁵ Tamże, k. 21; AP Kat., PWRN, KOS, sygn. 224/1138, Sprawozdanie z rocznej pracy za czas od 1.IX.1960..., k. 21.

¹⁴⁶ Tamże, sygn. 224/1135, Sprawozdanie... w r. szk. 1959/60, k. 108.

¹⁴⁷ Tamże, sygn. 224/1075, Ocena... w roku szk. 1960/61, k. 21

¹⁴⁸ Tamże. 22.

ła egzamin z fizyki. Byli to najczęściej uczniowie z dobrymi wynikami w nauce, dlatego poziom wiadomości z tego przedmiotu był również dobry. Uczniowie umieli powiązać zdobyte wiadomości na lekcjach fizyki z praktyką życia codziennego, wiązać zagadnienia teoretyczne z praktycznymi, wykazując umiejętność posługiwania się przyrządami i sprawność w zestawianiu przyrządów celem dokonania pomiarów fizycznych lub demonstracji. Wykazali też znajomość maszyn i urządzeń technicznych¹⁴⁹. Odpowiedzi z biologii wykazały, że materiał nauczania z tego przedmiotu został należycie zrozumiany i przyswojony. Fakty, zjawiska i teorie biologiczne były ujmowane z materialistycznego punktu widzenia. Wypowiedzi były poszerzane materiałami z prac popularnonaukowych i przeważnie kończyły się trafnymi wnioskami. Młodzież właściwie posługiwała się i wykorzystywała pomoce naukowe, jak mikroskopy, stoliki preparacyjne, preparaty biologiczne, tablice i modele. Często odwoływała się do przeprowadzanych w szkole doświadczeń i obserwacji, co świadczyło o dobrym wykorzystaniu pracowni biologicznej przez nauczycieli¹⁵⁰.

Zjawiskiem determinującym pracę liceów ogólnokształcących w omawianym okresie była nieustanna walka o poprawę wyników nauczania wyrażonych we wskaźnikach statystycznych. Niska sprawność szkół, wyrażająca się wysokim odsetkiem drugoroczności i odsiewu, mobilizowała władze oświatowe i nauczycieli do podejmowania działań mających na celu poprawę wyników nauczania. Oprócz wprowadzenia egzaminów poprawkowych i promocyjnych poprawie sytuacji miała służyć jawność ocen, praca organizacji młodzieżowych i komitetów rodzicielskich, mniej liczne klasy, podniesienie dyscypliny pracy i kursy dla nauczycieli. Podejmowane przez licea wysiłki mające na celu poprawę wyników cechowała niska skuteczność, a wyniki nadal były niezadowolające. Przyczyny niskich osiągnięć tkwiły głównie w przeładowanych programach i podających metodach nauczania, ale wskazywano także na niewłaściwe ocenianie, obciążenie uczniów pracą społeczną czy niewystarczające przygotowanie do nauki w liceum ogólnokształcącym. Rezultatem była tendencja do pamięciowego opanowywania materiału, szablonowość, brak samodzielności, umiejętności uogólniania i wyciągania wniosków.

¹⁴⁹ Tamże.

¹⁵⁰ Tamże.

Summary

The Effectiveness of Teaching in Secondary Schools in Czestochowa in the Years 1948–1961

The activity of secondary schools in the years 1948–1961 was determined by the constant struggle for better teaching results. Low efficiency of schools mobilized the educational authorities and teachers to take measures aimed at improving students' educational achievements. There were introduced makeup and promotional exams. It was pointed out such measures as: explicit evaluation of students, youth organizations' and parental committees' work, fewer in numbers classes, increase of labor discipline and courses for teachers. The attempts to improve teaching results were not very effective. The students' results were still unsatisfactory. The reasons for this situation were related to overloaded curriculum, traditional teaching methods but also incorrect evaluation, community work executed by the students and insufficient preparation to education in secondary school. As a consequence, the students were characterized by the tendency for learning the material by heart, lack of independence of thinking, inability of generalization and drawing conclusions.